

# Statsvetares njutning av att hudflänga ekonomer leder debatten om Riksbanken fel

Dagens Nyheter den 1 september 2024

De senaste åren har penningpolitiken varit ständigt omdebatterad. Ibland spiller synpunkterna över i en pyrande diskussion om att Riksbanken åter borde ställas under politisk kontroll.

Ett exempel är statsvetaren Bo Rothsteins kritik av Riksbankens oberoende i DN (3/9-23) och SvD (25/8), ett annat Per Molanders förslag om att Riksbanken ska underordnas regeringen i ett remissyttrande över Långtidsutredningen från Institutet för framtidsstudier. Gröna Studenter vill att en konjunkturdirektion, ledd av finansministern, ska styra både finans- och penningpolitiken.

Förslagen har i stort förbigåtts med tystnad, kanske därför att de uppfattats som aparta. Det kan skapa ett olyckligt intryck av ovilja till öppen diskussion. Det här är därför en sammanfattning av argumenten för Riksbankens självständighet och ett bemötande av kritiken.

Om inflationen stiger, måste räntan höjas för att motverka det. Men eftersom räntehöjningar är impopulära, är risken stor att penningpolitiken reagerar för lite om politiker – med kortsiktiga prioriteringar – styr över den. Det skedde i många länder, inklusive Sverige, på 1970- och 1980-talen då inflationen tilläts bita sig fast. Det är för att minska risken för en sådan utveckling som Riksbanken och andra centralbanker gjorts oberoende av politisk styrning och fått tydliga inflationsmål.

En kritik mot delegering av penningpolitiken till tjänstemän i centralbanken är att de folkvaldas makt inskränks. Även om statsvetare i förvånande liten grad deltagit i diskussionen, tycks det vara en vanlig ryggmärksreaktion i professionen. Den kan förklaras av ett fokus på formalia i beslutsprocesser snarare än beslutens kvalitet.

Det är en utmaning att kombinera en oberoende riksbank med ansvarsutkrävande. Vägen som valts är krav på transparens. Direktionens protokoll är offentliga, de redovisar hur ledamöterna argumenterat och röstat, riksdagens finansutskott håller offentliga utfrågningar och utvärderar politiken. Det senare sker med stöd av externa granskningar, vart femte år av utländska experter men numera också årligen av svenska. Den offentliga diskussion som därmed möjliggörs utgör ett informellt ansvarsutkrävande som kan vara väl så betydelsefullt som ett formellt.

Rothstein diskuterar avvägningen mellan representativ demokrati och expertinflytande. Risken för kortsiktighet är huvudskälet till att politiker inte bör förfoga över räntevapnet. Vidare bör expertinflytandet vara större ju viktigare sakkunskap är för beslutskvaliteten, ju säkrare sådan kunskap som finns och ju mindre värderingsskillnaderna rörande olika utfall är. Rothstein hamnar helt fel när han ser den svaga kronan som ett tecken på bristande kompetens i Riksbanken. Med ett inflationsmål går det inte att även ha ett växelkursmål: med väsentligen ett enda instrument, styrräntan, kan normalt bara ett mål uppnås.

Rothstein ger en vriden bild av oeniga ekonomer: "en intellektuell hönsgrädd". Han har ryckts med av den njutning han tycks finna i att hudflänga ekonomer. Det har i själva verket funnits en ganska bred samsyn om att de senaste årens inflation behövde mötas med högre ränta och att det nu är dags för sänkningar. Sedan är det helt rimligt att det funnits skillnader i uppfattningarna om hur stor ränteuppgång som krävdes, och nu av hur fort som räntan bör tas ner.

Något förvånande tycks både Rothstein och andra som vill inskränka Riksbankens oberoende vara omedvetna om att en sådan förändring skulle bryta mot våra förpliktelser enligt EU-fördragen.

De senaste årens erfarenheter visar att systemet med en självständig riksbank bestått provet att hindra stora utbudsstörningar från att trigga en okontrollerad inflationsutveckling. På 1970-talet uppstod en pris-löne-spiral. Men nu förblev de långsiktiga inflationsförväntningarna förankrade vid tvåprocentmålet och därför accepterade löntagarna måttliga löneökningar. Den självständiga Riksbanken behöll trovärdigheten för inflationsbekämpningen, trots en sen reaktion när inflationen steg.

När Riksbanken blev oberoende, framhölls att penningpolitiken borde ha små fördelningseffekter eftersom höjda och sänkta räntor på sikt borde ta ut varandra. Slutsatsen kom att ifrågasättas när ett trendmässigt räntefall fram till och med pandemin drev upp tillgångspriserna. Men man glömmer då att det mesta av räntenedgången inte verkar ha berott på Riksbankens politik utan på ett fall i den neutrala räntan, den ränta som varken stimulerar eller stramar åt ekonomin.

En syn med visst fog för sig är att Riksbankens oberoende kan försvåra samordning av penning- och finanspolitiken. Det vore önskvärt med mer av offentlig diskussion om vad olika finanspolitiska beslut kan betyda för penningpolitiken och vice versa. Såväl regering som riksbank borde tydligare redovisa sådana bedömningar. Finansutskottet kunde bidra genom utfrågningar om den samlade stabiliseringspolitiken på basis av underlag från såväl Finanspolitiska rådet som Konjunkturinstitutet.

Det behövs nya arbetsformer för att säkerställa en god balans mellan penning- och finanspolitiken. Men det vore dumdrigt att i detta syfte inskränka Riksbankens oberoende.

**Lars Calmfors**